

Het reewild in het bos

J. Verkoren en G. Sissingh
Staatsbosbeheer

Wie een bos wil beheren moet kennis hebben van de elementen die in deze levensgemeenschap voorkomen. Bovendien moet hij weten hoe de diverse elementen elkaar beïnvloeden. Daarbij wordt onder beheren verstaan het treffen van zodanige maatregelen dat hetgeen ten aanzien van het bos voor ogen staat wordt bereikt en in stand gehouden.

Een van de bijzondere eigenschappen van het bos is de lange termijn waarin moet worden gedacht. Men moet nu planten of zaaien om na een periode van enkele tientallen of honderden jaren het resultaat te bereiken dat bij het planten voor ogen stond. Het betekent ook dat fouten die nu gemaakt worden of calamiteiten die over ons komen, zich soms pas over tientallen jaren wreken terwijl herstel economisch gezien zeer kostbaar kan zijn.

Het ree is een onderdeel van de levensgemeenschap bos en bij een goed bosbeheer zullen we het ree moeten kennen. Het moet een facet in de beheersmaatregelen zijn.

Tegen deze achtergrond is het hierna volgende geschreven, opdat de jager kan begrijpen waarom de bosbeheerder ten aanzien van het ree redeneert zoals hij redeneert.

Reewildbiotoop

In tegenstelling tot het hert is het ree eigenlijk geen dier van het opgaande bos. De biotoop waarin het thuishoort is veel meer een struweel, dat is in onze streken een gemeenschap van struiken zoals braam, sleedoorn, meidoorn, hazelaar, kornoelje, waterwilg en vlier; struiken die meer licht behoeven dan in een gesloten opgaand bos voorhanden is. We vinden het struweel dan ook veelal aan de randen van het bos en de vegetatiekundigen spreken daarom van "mantelgezelschap" omdat het in de natuur zich aan de randen van het bos optimaal ontwikkelt en dit als een mantel omsluit.

De mantelgezelschappen zijn echter niet uitsluitend aan de randen van het bos gebonden, ook op open plekken in het bos kunnen zij voorkomen. Maar ook buiten het bos komt het mantelgezelschap of struweel voor in de vorm van hagen, singels en wallen.

Samenstelling van de struwelen

De struwelen zijn het fraaist ontwikkeld op rijkere kalkhoudende gronden in Zuid-Limburg en de dalen van onze grote rivieren. Hier zijn het struiken als hazelaar, haagbeuk, veldiep, één- en tweestijlige meidoorn, sleedoorn, wegedoorn, hondsrös en vele soorten bramen. De meeste van deze struiken zijn gedoorn en daardoor ondoordringbaar, te meer waar hun takken onderling zijn verweven door ranken van hop, bitterzoet, haagwinde, heggeduizendknoop, heggerank en bosrank. Zij vormen daardoor een ideale dekking voor het ree en ander wild zoals haas, konijn, fazant, enz.

Voedselterreinen van het reewild

Vormen de struwelen een ideale dekking voor het reewild, zijn voedsel zoekt het ree bij voorkeur op akkers en weiden en in het bos op de kapvlakten, waar soorten als wilgenroosje en framboos en verschillende grassoorten naast jonge opslag van loof- en naaldhout met voorliefde worden gegeten.

Fasen in de bosontwikkeling

Gedurende de ontwikkeling doorloopt het bos verschillende fasen, waarbij onderscheiden worden:

- a de aanslagfase of jonge fase
- b de sluitingsfase of dichte fase
- c de selectiefase of stakenfase
- d de boomfase of optimaalfase
- e de verouderings- of verval fase.

De aanslagfase of jonge fase vormt voor het reewild de gunstigste biotoop. Het ree is een grazer en zo lang het bos nog niet in sluiting is, de jonge opslag van bomen en struiken nog laag en de kruiden en grassen nog volop aanwezig zijn, vindt het hier wat het nodig heeft: rust, dekking en voedsel in overvloed. In het kader van de gehele bosontwikkeling is deze fase het meest kwetsbaar en een hoge wildstand kan veel kwaad doen.

In de hierop volgende dichte fase komt de opstand in sluiting. De onderste takken sterven door lichtgebrek af en de hogere groeien buiten het bereik van het ree. In de opstand wordt het bovendien zo donker dat daar behalve wat mossen geen bodembegroeiing meer

* Overgenomen uit: De Nederlandse Jager, nr. 11, 1976.

voorkomt. De enige functie voor het ree is nog die van dekking. In selectiefase wordt het bos gedund en soms opgesnoeid. Het blijft er echter nog steeds donker en zonder bodembegroeiing, terwijl de functie van dekking verloren gaat.

Na verloop van tijd gaat de stakenfase over in boomfase. Er is een grote houtvoorraad van volgroeide bomen; de groei neemt af, de sluiting wordt geleidelijk doorbroken en er treedt weer zo veel licht tot de bodem toe dat zich een bodemvegetatie van grassen, kruiden en varens gaat ontwikkelen. Het reewild vindt in de boomfase weer voedsel, en wel eerder, meer smakelijker, naarmate de grond rijker is. Wanneer het bos nog ouder wordt komt de vervalfase. De groei is uit de bomen, sommige sterven hun natuurlijke dood, het bos wordt holler. De ondergroei wordt weliger en naast bramen gaan struiken als lijsterbes, vuilboom, prunus en jonge opslag van berk, elk en beuk de opengevallen plaatsen innemen. De samenstelling van het bos wordt gevarieerder en voor het ree als biotoop weer geschikt. De bosbouwer ziet het bos echter als een grote houtvoorraad met een geringe aangroei. Het is aan het einde van de omloop, dus uit oogpunt van houtproductie kaprijp.

Omloop

Hiermede komt het begrip "omloop" aan de orde. Dat is de periode tussen aanleg en oogst. Wil men een hoge houtproductie, dan moet de omloop niet te lang zijn. Men oogst dan het bos tijdens de boomfase als de gewenste diktes zijn bereikt en de groei begint af te nemen.

Uit esthetisch, recreatief, natuurwetenschappelijk oogpunt — en ook uit een oogpunt van wildbeheer — is echter een lange omloop aantrekkelijker. Immers dan zijn alle fasen, met inbegrip van de vervalfase, in het bos aanwezig. De bomen komen tot volle wasdom en kunnen hun individuele karakter ontplooiën. Door de aanwezigheid van rottend hout is er een rijke flora en fauna van schimmels en paddestoelen, van insecten en hun predatoren zoals vogels en roofvogels, waarvan sommige in holle bomen nestelen. Door de toetreding van meer licht is de kruiden- en struikenflora rijker ontwikkeld. Het bosbeeld is gevarieerder. Aan de hand van een rekenvoorbeeld is dit te illustreren. (zie tabel)

Bij een omloop van 60 jaar bestaat dus 16% van de bosoppervlakte uit de voor het reewild geschikte maar uiterst kwetsbare jonge fase. De rest van de bosoppervlakte 84% is voor het reewild ongeschikt.

Bij een omloop van 120 jaar beslaan jonge fase en vervalfase samen 33% van de bosoppervlakte en wanneer men de helft van de boomfase nog als voedselgebied rekent is dus ongeveer de helft van de bosoppervlakte geschikt voor reewild, terwijl dit slechts aan 8% (een zesde daarvan) schade kan doen. In een dergelijke situatie is bosbouwkundig dus een veel hogere wildstand toelaatbaar.

Opbouw van het bos

Met de opbouw van het bos zijn meerdere boomgeneraties en vele mensengeneraties gemoed. Tot en met de vorige eeuw is op het Nederlandse bos door veeweide, strooiselroof en houtoogst zonder herplant, roofbouw gepleegd. Het bos degradeerde tot strubbenbos, helde of zelfs stulfzand. Pas aan het begin van deze eeuw is van bosopbouw sprake.

Bij de eerste bebossing van heide en stulfzand moest gebruik worden gemaakt van pionierhoutsoorten zoals berk, groveden, lariks en fijnspar. Onze huidige bossen bestaan voor het merendeel nog uit deze eerste generatie.

Pas in een later stadium — de 2de generatie — kunnen in het bos meer eisen stellende soorten zoals elk, beuk, douglas en zilverden worden aangeplant. Om het voor ogen staande beeld van een rijk en gevarieerd bos zo spoedig mogelijk te verwezenlijken, zal zodra daarvoor de omstandigheden gunstig zijn, moeten worden overgegaan tot wijziging van de samenstelling van het bos. Het pionierstadium wordt omgezet in een meer gevarieerd bos, waarin het aantal boomsoorten toeneemt en ook het loofhout een kans krijgt.

De realisering hiervan betekent echter de keuze voor een korte omloop van de pionierbossen waarbij niet alleen slecht groeiende en mislukte cultures doch ook jonge opstanden tijdig door meer waardevolle worden vervangen. Deze situatie van korte omloop maakt een lage wildstand of een inrasteren van jonge cultures noodzakelijk. Tegen kleinwild — zoals het konijn — kan men zonodig jonge cultures nog inrasteren, doch tegen reewild is een zo hoog raster nodig dat de kosten niet meer op te brengen zijn. Dit geldt te meer daar het reewild de rust van de afgerasterde terreinen — waar niet alleen het konijn, doch ook het publek is uitgerasterd — opzoekt en er bij voorkeur zijn jongen werpt.

Invloed van de stormen van 1972 en 1973

Door de stormen van najaar 1972 en voorjaar 1973 zijn in ons land meer dan anderhalf miljoen en in West-

omloop		60 jaar	90 jaar	120 jaar
jonge fase	(leeftijd 1- 10 jaar)	16%	12%	8%
dichte fase	(leeftijd 11- 30 jaar)	34%	22%	17%
selectiefase	(leeftijd 31- 60 jaar)	50%	33%	25%
boomfase	(leeftijd 61- 90 jaar)	—	33%	25%
vervalfase	(leeftijd 91-120 jaar)	—	—	25%

Europa enkele tientallen miljoenen m³ hout geworpen. De storm heeft vooral huisgehouden in opstanden in de boomfase en de vervalphase. Veel moet worden herplant. De jonge fase wordt daardoor sterk uitgebreid.

Voor het ree wordt daardoor de bosbiotoop veel aantrekkelijker, zodat het zich sterk gaat vermeerderen. Anderzijds wordt bos door de aanwezigheid van veel jonge beplantingen voor wildschade uiterst kwetsbaar. Aangezien de herbebossing van de stormvlakte extra bewerkelijk en dus duur is en de bosbouwer, nu het kapbare hout grotendeels is omgewaaid, in de naaste toekomst weinig opbrengsten heeft te verwachten, zal de jonge aanplant met zo weinig mogelijk kosten moeten worden grootgebracht. Daarom is in deze situatie een lage stand van het reewild gedurende een aantal jaren dringend geboden.

In Duitse rapporten over de herbebossing van stormvlakten wordt dan ook als eerste en meest dringende eis gesteld dat de reewildstand tot ¼ van de huidige stand wordt teruggebracht en in ieder geval niet hoger dan 3 stuks per 100 ha mag zijn. Ook in ons land is een aanzienlijke verlaging van de reewildstand in deze situaties gewenst. Over enkele jaren, zodra de dichte fase wordt bereikt, mag de stand weer geleidelijk oplopen. Een te hoge stand van het reewild leidt er bovendien toe dat kwetsbare, wildgevoelige boomsoorten uit het bosbeeld worden verdrongen. Vandaar dat men er ook in Zuid-Duitsland naar streeft om de reeënstand terug te brengen tot een peil, waarbij natuurlijke verjonging in een door de bosbouwer gewenste menging zonder rasters mogelijk wordt. Maar er gaat doorgaans een eeuw overheen voordat de invloed van hert en ree

op de bossamenstelling niet meer merkbaar is. Zoals reeds gezegd, hebben in de bosbouw de bij de aanleg gemaakte fouten gedurende de gehele omloop hun samenwerking. Ook in eigen land is de invloed van ree en roodwild op de bossamenstelling merkbaar. De groene douglas zaait zich van nature gemakkelijk uit, doch zonder reeraster komt van een verjonging zelden wat terecht. Binnen afgerasterde wildbanen met een hoge wildstand — zoals die van Deelerwoud, en delen van het Kroondomein — is opslag van loofhout in de oudere dennenbossen niet of nauwelijks te vinden. Onder de boométage van groveden ontbreekt de struiklaag en is de kruidenlaag eenzijdig samengesteld uit bosbes, vossenbes en smele.

Wildregulatie

Er is dus een duidelijke wisselwerking tussen reeëtzetting en de soortensamenstelling van ons bos. Bij een hoge reeënstand verarmt de flora. We willen echter in het bos het ree niet missen en moeten dus een compromis sluiten en trachten een evenwicht te vinden, dat ook met de bosbouwkundige doelstelling in harmonie is. Van nature stelt zich dit evenwicht niet in. Ons bos immers, is al lang niet meer natuurlijk en sinds beer, wolf en lynx in West-Europa zijn uitgeroeld, kent het ree nauwelijks natuurlijk vijanden. De vos kan men als zodanig niet beschouwen. Deze is van huis uit een muisenjager, die slechts in de tijd dat ze jongen heeft zich aan groter wild zoals konijn, kip, fazant, korhoen en een enkele maal een reekalf vergrijpt. Reewildregulatie moet dus door de mens plaatsvinden. De stelling, als

Reewild in het bos.
Foto: RIN

zou de natuur zichzelf wel reguleren, is niet houdbaar. In dit verband zij verwezen naar het in 1914 ingestelde Zwitserse Nationale Park, waar men de natuur nu meer dan 60 jaar lang zonder ingrijpen van de mens zijn gang heeft laten gaan. Hier is het edelhert tot een levensgroot probleem geworden. (Zie: Eiberle, K. Das Rotwildproblem im Schweizerischen Nationalpark. Allg. Forstzeitschrift 30 Jhrg 1975, p. 604-605). Bij de instelling van dit park ontbrak het hert. In 1915 werd voor het eerst een roedel van 15 stuks waargenomen. In 1930 waren het er 135 en in 1950: 660, in 1972: 1900 stuks. Afschot vindt niet plaats. Regulatie geschiedt alleen in strenge winters met veel sneeuwval door verhongering. Uitwijking naar lager gelegen gebieden buiten het Nationale Park gedurende de wintermaanden biedt voor het hert soulaas. Aangezien ook buiten het park uit "weidelijke" overwegingen gedurende de wintermaanden niet wordt afgeschoten, zal de stand in de komende jaren nog wel verder toenemen. Tot dat men er vroeg of laat toe zal komen het hert te bejagen. Het niet reguleren van de hertenstand gedurende meer dan 60 jaar is echter gegaan ten koste van de vegetatie en bossamenstelling die zo langzamerhand sterk verarmd is t.o.v. de potentiële natuurlijke vegetatie. Voor het reewild geldt in de klimaatsomstandigheden van het Zwitserse Nationaalpark een natuurlijke regulatie wel. 's Winters verhongert een deel van de populatie. Waar strenge winters in ons Atlantische klimaat niet of zelden voorkomen is een dergelijke natuurlijke regulatie — nog afgezien van de ethische bezwaren — voor Nederlandse omstandigheden niet effectief en onze reewildstand neemt dan ook — ondanks bejaging en stroperij — nog steeds toe. Interessant is ook de ervaring in het Deense reeënreservaat Kalø. Dit ongeveer 400 ha grote

onderzoekgebied (165 ha bos en 235 ha landbouwgrond) wordt sinds 1955 niet meer bejaagd. De reewildstand bedraagt er de laatste jaren ongeveer 100 stuks d.i. ca. 25 stuks/100 ha. Verdere aanwas wordt door het standwild uitgestoten en emigreert als één en tweejarige bokken en éénjarige geiten naar de omliggende wel bejaagde terreinen, waar de stand aanzienlijk lager is (Strandgaard: Rehbestand und Regulation der Rehdichte auf Kalø (Ost Jutland). Allg. Forstzeitschrift, 30 Jhrg. 1975, p. 1129-1132).

Indien we uit het bovenstaande de conclusie trekken dat de reewildstand kan wisselen tussen de bosbouwkundig wenselijke stand van 2 stuks/100 ha en de mogelijke van 25 stuks/100 ha, dan ligt er voor de jager een duidelijk taak — niet om de "natuurlijke" stand of wat dat dan ook moge zijn — te reguleren, doch om de stand in onderling overleg met de bosbeheerder op een bosbouwkundig verantwoord en zoölogisch aanvaardbaar niveau vast te stellen, te brengen en te houden. De jager moet zijn taak zien als jachtveldbeheerder, die samen met de bosbeheerder een team vormt en samen met hem verantwoording draagt voor een gezond milieu.

En naarmate de jager niet alleen schutter maar ook milieubeheerder is die oog heeft voor de natuur, het bos en de vegetatie daaronder, voor de wederzijdse beïnvloeding van flora en fauna en de inspanning die zijn collega de bosbouwer zich getroost om het milieu niet alleen in stand te houden maar ook te verrijken en naarmate hij zijn eigen taak en de medeverantwoordelijkheid die hij heeft beter ziet, zal hij deze met meer voldoening kunnen vervullen.